

עת לדרוש

פרשת וישב | כ"ד כסלו ה'תש"ע | גליון מס' 34

תרבות יוון ושאלת האסתטיקה - על הנתק המודרניסטי שבין האמנות לדת / ד"ר דוד שפרבר

לאומנות (craft), ובכך הפכו את האמנות לשדה מובחן של תרבות גבוהה. בד בבד הפכו האמנות והדת צורות זו לזו, עד שעולם האמנות נתפס לעתים כאנטיטתה מודרנית לדת וככוח המנסה לרשת אותה.

טיהור השיח

גם השיח האמנותי בארץ נוהג לשרטט גבול ברור בינו ובין עולם הדת והאמונה. לרוב, כשאמנים ישראלים משתמשים ביצירתם בחומרי יהדות, דואגים הם, השדה והשיח, ליצור חיץ בינארי בין העולם המסורתי שממנו נלקחו החומרים ובין יצירת האמנות שבה הם משובצים. כך מטוהר השיח מכל שפץ של מסורתיות. הנתק המדובר נמוץ גם בחברה הדתית -

על אף השינויים המתהווים בשנים האחרונות - עדיין אפשר לומר באופן גורף שהחברה הדתית מדירה את עצמה מתחום האמנות החזותית, ובוודאי שאינה לוקחת חלק בשיח ובשדה המרכזי שלה. באופן פרדוקסלי, דווקא חברה שיצאה מבית מדרשו של הרב צבי יהודה קוק, המתהדרת בהמשכת דרכו של הראי"ה, היא בהכללה תרבות המתאפיינת בחסך של ביקורתיות, בחוסר יצירתיות שמיצרת שממה אמנותית.

צילום: סיגל אדלמן

הדרשנות הנפוצה קושרת לא פעם בין חג החנוכה, העימות עם תרבות יוון ושאלת האסתטיקה והיהדות. התרבות הקלאסית שיצרה את נכסי היסוד של העולם המערבי מנוגדת בד"כ לעולם היהדות, הנתפס בבסיסו כזוה שאינו מתיימר לאסתטיקה. אך - מטעמים הדרשנים - אין הדבר אימננטי והכרחי. על פי חז"ל "יפיפותו של יפת" (יוון) ראוי שתשכון "באהלי שם" (תלמוד בבלי, מגילה ט' ע"ב). כאשר התוכן נשאר יהודי - יש מקום להכלה של נכסי יופי ותרבות מהעולם הסובב.

עולם המחקר היום מגלה כי האבחנה המאפיינת "יהודיות" ב"העדר", קשורה לא אחת לתפיסות אנטישמיות שבהן המשמעות של היות יהודי היא כל כולה "חוסר": אין אסתטיקה, אין תרבות, אין חומרים, אין סמלים ואין מיתוסים. למעשה האבחנה הבינארית שבין יהדות לאסתטיקה היא פרי הבניה מודרנית רחבה שיצרה דיכטומיה ברורה בין האמנות לדת.

הרב קוק ביקש לפתוח פתח לפירוק הבניה מודרנית זו, בהקשר היהודי:

"הספרות, הציור והחיטוב (כלומר, הפיסול) עומדים להוציא אל הפועל כל המושגים הרוחניים המוטבעים בעומק הנפש האנושית, וכל זמן שחוסר גם שרטוט אחד הגנוז בעומק הנפש שלא יצא אל הפועל, עוד יש חובה על עבודת האמנות להוציא" (המזרח, 1903, עמ' 352-354).

קריאה מדוקדקת בטקסט חושפת טענה רדיקלית החבויה בו: למעשה, הרב קוק מושהו בין גילוי חידושי תורה לבין אקט ההוצאה לפועל של יצירת אמנות. הביטוי "עומדים להוציא אל הפועל" והמונח "חובה" בטקסט הם התקפה של ביטויים שנוגעים במקור למצוות ולתלמוד תורה, והעברתם לעולם האמנות. בסוף הדברים עושה הרב קוק הוזה למדרש המתייחס במקור ל"מתן תורה", ומקשר אותו לאמנות: "מכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל לעולם כולו בשמים". כך חותר הרב תחת הדיכטומיה המקובלת שבין האמנות לדת.

לעומת הגישה שעלתה בדברי הרב קוק, המכליאה בין הדת לאמנות, שיח האמנות המודרני נוהג לשרטט גבול ברור בינו ובין עולם הדת והאמונה. הוא עושה זאת בהתאם לתפיסה שלפיה שדה האמנות כונן על בסיס המודרנה החילונית, שכן הדיסציפלינות של אמנות ותצוגה מוזיאלית הן הבניות מודרניות חילוניות מהמאה ה-19, שיצרו הבחנה ברורה בין אמנות (fine art)

העלון "עת לדרוש" מופק על ידי צעירי נאמני תורה ועבודה

צעירי נאמני תורה ועבודה היא תנועה של צעירים ציונים דתיים השואפים לגשר בין החיים הדתיים לחיים המודרניים ולהתמודד עם הקונפליקטים העולים מכך. אנו מאמינים שנוכל לעצב את תפישתנו תוך הקשבה ודיון עם בעלי דעות שונות.

ברצוננו להעלות בקרב הציבור הציוני דתי בפרט, ובציבור בכלל דיון בנושאים כגון: דת ומדינה, מעמד האישה, צדק חברתי ודומים - נושאים בוועים הצריכים לעמוד בראש סדר יומו של כל אדם השואף לחיות חיים דתיים בעולם המודרני.

אנו מקווים ליצור חיים דתיים משמעותיים וערכיים באמצעות דיון פתוח ופומבי על המתרחש בחברה בכלל ובציבור הדתי בפרט. אנו נשמיע את הקול הדתי המתחדש, קול המעורה בתרבות הישראלית העכשווית כמו גם בעולם הדתי לכל ענפיו ורבידיו.

נשמח לקבל תגובות והערות אנו כתבו לנו והגיבו:
email: etlidrosh@gmail.com

מערכת: רני חזון יוסי, אסף שניאור, יותם ברום ומני אריאב.

העלון יוצא בסיוע קרן: poppers-prins stichting
לתרומות ולפרסום, ניתן לפנות למשרדינו: 03-6072739
הפקה והפצה: אשדוד פרסום והפצה בע"מ.
טל. 03-9239111. 03-9239393. op9

דלית סימור, סטודנטית ב "שנקר" - מכללה אקדמית להנדסה ועיצוב - לומדת במחלקה לעיצוב אופנה, מספרת על התמודדות:

לא אחת מצאתי את עצמי חשה שאני עוסקת בתחום שאין לו קשר לעולם הרוחני שבניתי עד כה. עם זאת, חשתי שאני מקבלת סיפוק רוחני מסוג שונה לחלוטין. באמצעות היצירה המונעת מגילויים מחשבתיים והתעמקות ברעיון, פיתחו בי רגישות לאסתטיקה של הצורה והגוף. הסיפוק הוא גדול.

לא פעם נשאלתי אם אני מתכוונת לפתוח עסק לדתיות ("מתי כבר יעצבו בגדים יפים עם שרולים נורמאליים"). קשה לומר שזה החזון שעומד לנגד עיניי כרגע. ולשאלה איך מתמודדים עם הבעייתיות בעיצוב בגדים שאינם עומדים בדרישות ההלכה, עוד לא מצאתי תשובה.

מצאתי כי הלימודים ב "שנקר" פתחו את עיניי להתבוננות מקרוב בעולם סביבי. הדחיפה להציג אמירה חדשנית ומתוחכמת, ללכת עד הסוף ולהעז, עוררה בי חשיבה וראיה עמוקה יותר. אני עדיין מוצאת את עצמי נתקפת געגועים לירושלים ותווה איך הגעתי לשקוע בעולם האופנה ובסביבה זרה כל כך. ועם כל זה אני לא יכולה לדמיין את החיים שלי אחרת...

בתוך הטיח הנקלף של החיים הדתיים שלי, נבנית קומה שלמה רכה של אהבה, של אלהים חיים, בדבור הפנימי, בעציצים בגוף הנפתח משתאה

לשוב בשאלה שלמה

לפניך, עם ידי המלאות דבש ומסיקה סדוקה

וחטא

ודברים נחומים

נעמה שקד

גם אני גדלתי בני - עקיבא, חונכתי על ברכי הצינונות הדתית והעברתי פעולות על תורה ועבודה.

הנטייה האומנותית והרצון ליצור היו טבועים בי תמיד. עיצוב אופנה הוא התחום בו רציתי לעסוק. חלמתי ללמוד במחלקה ללימודי אופנה ב"שנקר". התכונתי למבחני הכניסה הקשים במשך שנה, התקבלתי ונרשמתי ללימודים. ידעתי שזו תהיה התמודדות והכרות עם עולם חדש. במסדרונות המכללה לא תראו חובשי כיפה וגם לא יותר מידי חצאיות, בטח לא במחלקה ללימודי אופנה. העיסוק בחיצוניות ובגוף אינם מהערכים המובילים במערכת החינוך ואינם מצויים בבית מדרשו של הציבור הממלכתי דתי.

בשנה הראשונה ללימודים מצאתי את עצמי מתמודדת עם עולם זה. לראשונה, יצאתי מהבועה הירושלמית, התחכתי עם אנשים אחרים, עם השקפות שונות ולמדתי להכיר. מרצה אחת צחקה עלי פעם ואמרה שאני לא אצליח להבין שכתום הוא צבע לא אופנתי כי אני מתנחלת...

גם השנה בחרים לשלוח את ילדנו לממ"ד!

נאמנים באחדות, נאמנים בביחד, נאמנים בעם ישראל - נאמנים בממ"ד. עדיין מתלבטת לגבי הרשמה לממ"ד? מעוניינת לדבר עם הורים שכבר שם? כך נועדה רשימת אנשי הקשר! נציגים מכלל הממ"דים בארץ אליהם יכולים לפנות הורים לקבלת מידע על הממ"ד באזורם וכן על התארגנות משותפת לקראת רישום ילדיהם. לפרטים, התנדבות והצטרפות כאיש קשר מוקד "ועמך" - צדק חברתי בחינוך הדתי 052-7492543, veamech@gmail.com

אנשי הקשר בחינוך הממ"ד

עיר	שם הממ"ד	איש קשר	טלפון	עיר	שם הממ"ד	איש קשר	טלפון
אריאל	אר זבלון	מרסם קריגמן	054-3019875	כפר סבא	שילה	אלישבע בלאו	050-5507042
בית שאן	קשת ונתן	שמעון ביטון	054-7986078	כרמיאל	מריה	אבי קדוש	054-4679547
בית שמש	אתרה	דדון אבן ארי	02-9994398	מדעין	שבתי ישראל	נעם מרגרטמן	052-4689563
גבעת שמשאל	מנחם זבולון	עמנואל שטח	054-4571906	מזכרת בתיה	ממלד בורג	מנשה סגדה	050-6216828
גני תקווה	אריאל	הרב ד"ר דודי פסקלר	03-6359195	פרדס חנה	מורשה	שרון לוי	077-5270766
ירחם	קל עקב	אלישבע ריכטר	050-3569972	פתח תקווה	מורשה	ניר אורבך	052-6051212
ירושלים	דגומא	נעמה וסטרד	054-4993435	קרית מלאכי	נצח ישראל	ירון ביטון	052-3769506
ירושלים	ממלד רמת ב	שרי תבור	02-5714197	ראש העין	צורים	גלית עולי	052-8119817
ירושלים	ממלד רמת א	דני אלוז	02-5679568	רמת בית שמש	הראל	יוסי כהן	054-8419917
ירושלים	ממלד תרניב הלה	אלי הראל	052-5836094	שוהם	אבני החושן	תמר רוזאר	052-2514518
ירושלים	יזדה הלי	שרון פרלס	050-8312511	תל אביב	אלמות	נתנאל ליבוביץ	054-7283000

* ניתן למצוא את הרשימה המלאה כולל כתובות אימייל באתר התנועה www.toravoda.org.il

דוד שפרבר הוא חוקר אמנות יהודית עכשווית.

אמונה ואמנות / ראיון עם סיגל אדלמן, מאת רני חזון וייס.

בחרתי לראיין את סיגל אדלמן, יוצרת ומורה לצילום כדי לשמוע ממנה על עבודתה והאתגרים העומדים בפניה כאומנית דתית.

אשמח אם בתור פתיחה תספרי קצת על עצמך, במה את עוסקת ואיך הגעת לאומנות ולצילום בפרט.

כשהייתי בת עשר ביקשתי מהורי שיקנו לי מצלמה. כך התחלתי לצלם. בגיל 14 הקמתי חדר חושך לפיתוח צילומים בבית, ואחרי הצבא נרשמתי ללימודי אמנות במדרשה למורים "בית ברל", מתוך ידיעה שההתמחות הראשית שלי תהיה בצילום. מאז אני מצלמת, מציגה בתערוכות ומלמדת צילום. בנוסף אני מנחה קבוצות נשים בתחום הפוטו - תרפיה (טיפול באמצעות צילום) וכותבת. פרסמתי ספר בשם 'שקית ברוח', תחת שם העט גלי עדן ובימים אלו אני כותבת ספר נוסף. בנוסף, ספר צילומים שלי עם טקסטים, יצא ב"ה בעוד כשנה, ב'הוצאת הקיבוץ המאוחד' מלווה בתערוכה שתפתח בתל-אביב.

אחת מעבודות הצילום של סיגל היא 'נשים בשחור לבן', אשר הוצגה במכללת ליפשיץ בירושלים.

התמונות שהוצגו במכללת ליפשיץ הן חלק מסדרה שנקראת 'נשים בשחור ולבן'. בסדרה אני מפגישה את הצופה עם הסטיגמות על הציבור השייך למגזר שכנגד. כבעלת תשובה אני חשה עצמי שייכת לשלושת המגזרים: החילוני, החרדי והדתי לאומי. צר לי על העוינות ההדדית בין הפלגים והסדרה הזו באה להמחיש את הקרבה והדמיון ולעורר למחשבה נוספת לפני שאנו פוסלים או משייכים לדמות מהמגזר השני תכונות שליליות, אשר לרוב מדובר בהכללות גורפות. התמונות המוצגות ממחישות זאת, כיוון שמדובר באותן נשים בדיוק והן נראות פעם חילונית (כפי שהן באמת) ופעם דתיות, בגלל כיסוי הראש שהן עוטות על עצמן.

עבודתה זו עמדה במרכז השיח במכללת שנוצר עקב בקשה לכסות את הצילומים בפני גברים הלומדים במקום.

כשנודע לי כי חלק מהגברים במכללה חשים אי-נוחות מנוכחות התמונות, ומשום כך הן מורדות מהקיר ונתלות לסירוגין, יכולתי להבין. אם יש בינינו אנשים המרגישים אי-נוחות מנוכחותן של התמונות, וכיוון שמדובר במקום הלימוד שלהם ולא באיזו גלריה מרוחקת, אז

שדה מוקשים ואי אפשר ליצור עם תחושות כאלו. לשם כך למדתי. השלמתי תואר ראשון ושני ביהדות ותנ"ך במכללה, לא משום שהיו לי כוונות להיות מורה לתנ"ך, אלא משום שהבנתי שאני חייבת לגשר על הפער ולהכיר ולהבין היטב את העולם אליו עברתי, העולם הדתי, אם אני רוצה להמשיך וליצור בספרות ובאמנות. כמורה, אם יש צורך אני מצנזרת ספרים ותמונות שאני מראה לבנות וגם במסגרת העבודות שהבנות מגישות, אני מכוונת ומסבירה את הגבולות ההלכתיים, אם יש צורך בכך.

האם יש לך קווים אדומים בעבודתך?
הקווים האדומים הם קודם כל הצד של ההלכה. אם יש לי נושא שדורש בירור, אני שואלת רב. אני מאמינה שהאמנות היא כלי שיכול להכיל רעל או מים חיים ואני מנסה להיות בצד של המים הזכים. אני לא רואה באמנות ערך בפני עצמו שמצדיק התעלמות מערכים אחרים.

עם אילו קשיים מתמודדת אומנית דתית?
אחד הקשיים איתם התמודדתי לאחרונה הוא למשל מציאת חלל להצגת עבודות בתל-אביב, שאינו פתוח בשבת. פניתי לגלריה בה כמה חללים והצגתי את בקשתי. "מה הבעיה שהתערוכה תוצג בשבת?" שאל אותי בטלפון בעל הגלריה. שמעתי את ההסתייגות שבקולו.

לדעתי זו זכותם המלאה. אני חושבת שלפני שאנחנו צועקים על השני ומאשימים אותו בחוסר סובלנות, כדאי שנבדוק את עצמנו, אם לא נפלנו בדיוק באותה נקודה של זלזול באחר מאיתנו, תחת אצטלה של סובלנות ופתיחות. הופתעתי שדווקא עבודות שעניינן פיוס והפחתת מחלוקות, מצאו עצמן בליבה של מחלוקת.

כמורה לצילום במסגרות חינוכיות שונות מעניין כיצד הצילום בא לידי ביטוי בהוראה ועל הגבולות בהוראת הצילום.

כמובן שיש גבולות בהוראת הצילום ובאמנות בכלל. כשחזרתי בתשובה, לפני עשרים שנה, הגבולות הבהילו אותי, כיוון שלא הכרתי אותם. הרגשתי בתהליך יצירה, שאני צועדת לתוך

עניתי שיש לי בעיה עם זה שמדליקים עבורי את האור בשבת. הוא גילה הבנה והציע חלל שיש באפשרותו לסגור בשבת מבלי שיפריע לתצוגה של חללים אחרים.

כיצד מתקבלת יצירה של אומנית דתית בחברה הכללית ובחברה הדתית?

אני חושבת שבסופו של דבר, אם מדובר באמנות טובה - היא תתקבל. אני חושבת שאמן דתי צריך להתאמץ יותר ואולי אפילו להיות טוב יותר. בוחנים אותנו בשבע עיניים ובעיקר אם אנחנו נוגעים בנושאים הקשורים לנקודות המחלוקת בין המגזרים. מבחינתי האתגר האמיתי הוא לבטא את נקודת המבט האמונית שלי, אבל באופן שיוכל להתקבל בצד השני. באופן לא מטיף ולא מאיים.

האם את מרגישה שהדת מעשירה או מגבילה אותך בעבודותיך?

הדת מילאה נקודת ריקנות מסוימת שלייתה אותי בחיי החילונים. משהו שהנשמה חשה בחסרונו וכאבה את זה - וזה אכן התמלא. אני לא מרגישה מוגבלת בעשייה האמנותית שלי אבל אני מרגישה מחויבות שדורשת ממני אחריות. חשוב לי ביצירת אמנות, לשמור על דמיון וחופש מחשבה ועם זאת להישאר נאמנה לתפיסה היהודית, וזה דורש אומץ ומאמץ, אכן, אותיות דומות וכנראה לא במקרה.

במה את מתרכזת בעיקר בעבודתך ולמה?
אנשים מרתקים אותי. כך בעבודה של 'נשים בשחור ולבן' ניסיתי לבדוק האם חל מהפך בתוכי בעקבות המעבר מחילונית לדתייה והאם ניתן לראות על פניהם של אנשים מי הם.

לעיתים קרובות אני עובדת מתוך תחושה של שליחות. חשוב לי ליצור יצירות שיש בהן טעם, שיעוררו למחשבה ולרצון להגיע למקום טוב יותר.

אני מאמינה שהקב"ה כנראה רצה שאעבור דווקא את המסלול המשונה הזה, שאאסוף כלים שניתן היה לאסוף אותם רק 'שם', על מנת להפעיל אותם 'כאן'. אני מקווה שאני עומדת במשימה...

בואו כדי להדליק את האור ולהזכיר כי

הכותל הוא של כולנו

ביום א' כ"ו בכסלו, 13/12,
נתאסף בשער יפו בשעה 16:00,
ונצא לסיוור קצר, אחרון,
נתאסף כולנו, משפחות וצעירים,
גברים ונשים כאחד
ברחבת הכותל,
להדלקת נר שלישי
של חנוכה

פרטים באתר התנועה

"יפה קול ויטוב נגן"
בוזיקה יהודית: קולות ישנים-חדשים

הכצע: מחיר מני 150 (חמישה ניגונים) ש"ח
מחיר לצעירים 60 ש"ח

גיליון 44

להזנות גיליון חנים בטל: 03-6072739
או בבייט: deot.ta@gmail.com
אתר האינטרנט: http://toravoda.org.il/he/deot

כנס "לאן הולכת ההלכה 2"
סופ"ש שבת פרשת משפטים-חמישי עד מוצ"ש, כ"ז-כ"ט שבט (11-13/2/2010) במלון ספא-קלאב ים-המלח.

בנושא: רבנות או ריבונות?
בין המשתתפים:
פרופ' אברהם גרוסקין, הרב שלמה דיכובסקי, הרב מנחם הכהן, ד"ר אביעד הכהן, הרב בני לאו, הגב נעה לאו, מר אורי ליאון, הש מנחם פינקלשטיין, הגב רחל קרן, פרופ' אביגדור שגאן.

עלות ההשתתפות: 1790 ש"ח לזוג | 1740 לחברי נאמני תורה ועבודה
בתנאי פנסיון מלא.

ההרשמה במשרד נאמני תורה ועבודה:
neemaney@toravoda.org.il

עמותת שמחה לילד מציגה:

חגיגת זמר עיברי

ערב שירה עם נתנאל קופרמן - הלהקה
מוצ"ש ב' בטבת 19/12/09. פתיחת דלתות בשעה 20:30.
בית העם גבעת שמואל, רח' יהודה הלוי 39

לפרטים דנית: 054-3349701

כל הכנסות הערב יועברו למימון מתנה החורף של עמותת "שמחה לילד"